

Ш.Е. Джаманбалаева^{1*} ,
Т.Ю. Лифанова² , С.А. Лифанов²

¹ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Қазақстан, Алматы қ.

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: dsholpan1971@gmail.com

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТАНУШЫЛАРДЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІ

Аталмыш мақала Scopus мәліметтер базасы мысалында қазақстандық әлеуметтанушылардың еңбектерінің ғылыми өлшемді көрсеткішін зерттеуге арналған. Бір-бірімен байланысты мәселегешолужасалынған. Халықаралық ғылыми қорлардағы қазақстандық әлеуметтанушылардың жарияланымдық белсенділігі қаншалықты өсті және оның қазақстандық ғылымның дамуына ықпалын анықтауға қадамдар жасалынды. Мақала мазмұнында жарияланымдық белсенділігі, сілтеме, қазақстандық авторлар мақала жариялайтын журнал рейтингі жайлы жалпы мәліметтер ұсынылған. Журнал индексі мен мақала индексі, импакт-фактор ғана емес аталмыш көрсеткіштер кешенді түрде пайдаланыла отырып жүзеге асырылатын жеке зерттеу жұмыстарының ықпалы мен маңыздылығы әділ және тиімді бағалануы мүмкін. Мақалада библиометриялық көрсеткіштерді қолдану тек университеттер үшін ғана емес, зерттеу институттары, жеке ғалымдар үшін де маңызды параметр болып табылады. Бір жағынан халықаралық тәжірибеде ғалымға деген сенім мен оның еңбектерінің жан-жақты қамтылуына бағытталған ғылыми өлшемнің әдістерін дамыту үрдісі жүріп жатыр. Екінші жағынан, түрлі саладағы зерттеулердің академиялық ықпалына баға беру үшін жалпыға ортақ әдіс ретінде ғылыми өлшемді талдаудың рөлі артып келеді. Әрбір ғалым аталмыш талдау құралдарын зерттеу үдерісін жоспарлау және белсенділендіру мақсатында қолдану ұсынылады.

Түйін сөздер: ғылымның дамуы, Қазақстан әлеуметтануы, ғылыми өлшем, мақала, мета-талдау, Scopus.

Sh.E. Zhamanbalayeva^{1*}, T.Y. Lifanova², S.A. Lifanov²

¹Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MES RK, Kazakhstan, Almaty

²Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: dsholpan1971@gmail.com

Public activity of kazakh sociologists for the years of independence

The article is devoted to the study of scientific and meteorological indicators of the work of Kazakh sociologists on the basis of data bases Scopus. The presented review answers two related questions with another question. How many Kazakh sociologists have advanced in public activity in the international databases of this aggregator of information and whether it contributes to the growth of Kazakh science and its influence. The text presents generalized data on the level of publishing activity, citation, rating of magazines, in which Kazakh authors are published. So there is an index of the magazine and an index of articles, the integrated use of these indicators, and not just one impact factor, can represent the most fair and effective approach to the assessment of influence and segregation. The article shows that the publication of bibliometric indices is an important parameter not only for universities and research institutes, but also for individual students. It should be noted that, on the one hand, the development of scientometric methods is taking place in international practice. On the other hand, the role of, in fact, scientometric analysis is increasing as a generally accepted methodology, a generally accepted measure for assessing the academic impact of research in various fields. It is recommended to apply these analysis tools individually to each scientist, in order to plan the research process and its activation.

Key words: development of science, Kazakh sociology, science, article, meta-analysis, Scopus.

Ш.Е. Джаманбалаева^{1*}, Т.Ю. Лифанова², С.А. Лифанов²

¹Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, Казахстан, г. Алматы

²Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: dsholpan1971@gmail.com

Публикационная активность казахстанских социологов за годы независимости

Статья посвящена изучению наукометрических показателей работ казахстанских социологов на примере базы данных Scopus. Представленный обзор отвечает на два взаимосвязанных друг с другом вопроса: насколько казахстанские социологи продвинулись в публикационной активности в международных базах данного агрегатора информации и способствует ли это росту казахстанской науки, т.е. каково влияние. В тексте представлены обобщенные данные по уровню публикационной активности, цитируемости, рейтингу журналов, в которых публикуются казахстанские авторы. Поскольку существует индекс журнала и индекс статьи, интегральное использование этих показателей, а не только одного импакт-фактора, может представлять собой наиболее справедливый и эффективный подход к оценке влияния и важности отдельных исследований. В статье показано, что публикации с использованием библиометрических индексов становятся важным параметром не только для университетов и исследовательских институтов, но и для отдельных ученых. Необходимо отметить, что, с одной стороны, в международной практике происходит развитие методов наукометрии, направленное на увеличение их надежности и охват различных сторон деятельности ученого. С другой стороны, возрастает роль, собственно, наукометрического анализа как общепринятого метода для оценки академического влияния исследований в самых различных сферах. Рекомендуются применение данных инструментов анализа индивидуально к каждому ученому с целью планирования процесса исследования и его активизации.

Ключевые слова: развитие науки, казахстанская социология, наукометрия, статья, мета-анализ, Scopus.

Кіріспе

Қазіргі қазақстандық ғылымда жүзеге асып жатқан құрылымдық өзгерістер мен инновациялар ғылыми жұмыстардың индикаторларымен өлшенетін немесе ғылыми өлшемді көрсеткіштерді маңызды фактор ретінде қарастырады. Сәйкесінше, ғылыми өлшемді талдау ғылыми ақпараттарды әралуан өлшеу мен статистикалық өңдеу арқылы ғылымның динамикасын зерттеудің құралы ретінде болып отыр (сілтемелер индексі, әр кезеңдегі мақалалар саны және т.б.). Қазіргі таңда бұл әдіс көптеген зерттеу салаларында қолданылып жүр (Garner, 2018; Roldan-Valadez et al., 2019). Осылайша, соңғы он жыл ішінде халықаралық мәліметтер базасындағы, мысалы Web of Science, Scopus-тағы белсенді жарияланымдар қазақстандық ғалымдар мен олардың тиімділігінің маңызды көрсеткішіне айналды. «Танымал мәліметтер базасындағы жарияланымдар ғалымға, ғылыми ұжымға мақалалар саны, жалпы сілтеме, орташа сілтеме, Хирша индексі сынды көрсеткіштер негізінде ғылыми рейтингтегі өз орнын анықтап, өзінің ғылымға қосқан үлесіне тәуелсіз баға алуға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда ғалымның абыройы, сонымен қатар, мемлекеттен қаржының бөлінуі, жүзеге асқан ғылыми жобаға берілетін

бағаның барлығы аталмыш көрсеткіштерге байланысты болып отыр» (Ибраев, 2020).

Бір жағынан халықаралық тәжірибеде ғалымға деген сенім мен оның еңбектерінің жан-жақты қамтылуына бағытталған ғылыми өлшемнің әдістерін дамыту үрдісі жүріп жатыр. Негізгі ғылыми өлшемді көрсеткіштер, ең біріншіден, ғалымның, ғылыми ұжым немесе кәсіби қауымдастықтың нәтижесін бағалаудың құралы болып табылады. Екінші жағынан, түрлі саладағы зерттеулердің академиялық ықпалына баға беру үшін жалпыға ортақ әдіс ретінде ғылыми өлшемді талдаудың рөлі артып келеді. Негізінен мұндай шолулар ғылымның белгілі бір саласын, аймақтық аспектіні немесе өзекті мәселесін айқындай отырып, «нақты сипатқа» ие болады (Zhang, et al., 2021; Tundup, et al., 2021).

Тақырыпты таңдауды дәйектеу және мақсаты мен міндеттері

Аталмыш зерттеудің мақсаты 1996 және 2021 жылдар аралығындағы қазақстандық әлеуметтанушылардың түпнұсқа мақалалары, жүйелі шолулар, метаталдау және өзге де жарияланымдар типінің негізгі сипатын анықтау болатын. Қазіргі таңда қазақстандық әлеуметтану да қазақстандық ғылым сияқты сапалы өзге-

рістерді басынан өткеріп, ғалымның да, ғылыми ұжымның да ғылыми еңбектерінің сапасына баға беру мәселелерін өзектілендіріп отыр. Бүгінде тіпті жетекші мәліметтер базасындағы мақалаларға сенімсіздік танытатындардың өзі беделді ғылыми журналдарға мақала жарияламай ғалым ретінде танылу мүмкін еместігін түсінеді.

Ұсынылған тақырыптың өзектілігі университеттер мен ғылыми-зерттеу институттары деңгейінде де, жекелеген ғалымдар үшін де библиометриялық индекстерді пайдаланатын жарияланымдардың ықпалын ұғынумен байланысты. Аталмыш мақалада ұсынылған зерттеу авторлар мен редакторлар қолданатын ағымдағы библиометриялық құралдарға қысқаша шолу жасалынған және зерттеушілерге сәйкес журналды таңдап, жарияланған материалдардың үрдістерін анықтау үшін кеңінен таралған библиометриялық құралдардың өзектілігіне баға беру алгоритмін ұсынады. Берілген бағаның арқасында, ғылыми өлшемді көрсеткіштер авторлардың немесе ғылыми-зерттеу институттарының келешектегі еңбектерін анықтауға, оларды теңестіруге және әртүрлі рейтингтердегі параметрлер бойынша саралауға көмектеседі деп есептелінеді. Бүгінгі таңда жоғары оқу орындарындағы ғылыми-педагогикалық қызметкерлерінің ғылыми-зерттеу қызметін бағалауда ғылыми өлшемді көрсеткіштерді қолдануға ерекше көңіл бөлінуде (Гонашвили, 2020: 5).

Қазақстандық әлеуметтанудың әлемдік ғылыми кеңістікке енуінің кейбір шектеулері мен қиындықтарын атап өту керек. Мысалы, бастапқы сатыда тиімді жарияланымдық стратегияны жүзеге асыру тәжірибесі, журнал рейтингін дұрыс пайдалану дағдысының жоқтығы және т.б., мақалалар мен шолулар тақырыбының әралуандығы, нәтижесінде «әлеуметтану» бағыты бойынша жарияланымдар ескерілмей қалады.

Осылайша, мәселені біртұтас талдау ғылыми жұмысты сапалы орындауға ынталандырмай, қазақстандық ғылымға, соның ішінде қазақстандық әлеуметтануға да кері ықпалын тигізетін үдерістерді ескеруді талап етеді. Осы саладағы негізгі мәселелер қандай?

«Матфей әсерін» күшейту (ағылш. Matthew effect) (Мертон, 1993);

әлеуметтік-гуманитарлық зерттеулердегі ғылыми өлшемді көрсеткіштерді қолдану ерекшелігі (Шестакова, 2016);

рейтингі төмен журналдарда, «жыртқыш басылымдарда» мақалаларды жариялауға әкелетін

қате және тиімсіз жариялау стратегиялары және т.б.;

салыстырмалы түрде қазақстандық ғалымдардың ұлттық және халықаралық деңгейдегі байланыстарының төмендігі.

Ғылыми өлшем шеңберінде формалды сандық көрсеткіштердің басымдығына назар аударып және гуманитарлық ғылым саласындағы ғылыми педагогикалық кадрлар ынтасының төмендігінің нәтижесіне академиялық ортаның қарсылық танытуын инновацияларды қабылдаудағы үдерістің басты сатысы екендігін ескергендігіміз жөн.

Алайда, дәл осы ғылыми өлшемді талдау мақалалардың тиімділігін, өнімділігін және олардың ықпалына баға беретін, сәйкесінше болашақта зерттеудің өзекті бағыттары мен сәйкестігін анықтауға мүмкіндік беретін әдіс болып табылады.

Ғылыми зерттеу әдіснамасы

Жарияланымдық белсенділіктің сандық көрсеткіштерінің негізгісі ретінде 1,7 миллиардтан астам сілтемені біріктіретін Scopus мәліметтер базасы қолданылған және өзге бағдарламалық өнімдерге қарағанда әр индекстелген мақалаға орташа есеппен 10-15%-ға артық сілтеме беріледі. Бұл үрдістерге кең ауқымды библиометриялық және тарихи талдау жасауға, авторлардың толық профилін қалыптастыруға және 1996 жылға дейін мақала жариялаған авторлардың h-индексін көруге мүмкіндік береді. Осылайша, Scopus журнал, мақала және автор деңгейінде баға беруге мүмкіндік беретін көрсеткіштерді ұсына отырып, жарияланған зерттеулердің ықпалын көрсетеді. Аталмыш мақаладағы қазақстандық әлеуметтануды ғылыми өлшемдік зерттеу шеңберінде журнал және әр авторлардың төмендегідей көрсеткіштері қолданылды:

- Белгілі бір журналға төрт жылда жасалынған сілтеменің орташа деңгейі (CiteScore™ metrics) (CiteScore, 2021);

- Пәндік сала, сапа және дереккөздің беделі (SJR) негізінде сілтеменің мәнін ескеретін журналдың көрсеткіші. Осындай көрсеткіштердің нәтижесінде әрбір журнал төрт квартильдің біріне ие болады: ең жоғарысынан бастап – Q1, ал ең төменгісі – Q4 (Scimago Journal & Country Rank, 2021).

- Зерттеуші жұмысының нәтижесі әр жарияланған мақаласына жасалынған сілтеме арқылы өлшенеді (h-index and h-graph), мұндағы

h-индекстер өнімділік (ғылыми нәтиже) пен сілтеменің ықпалы (сілтеме саны) арасындағы баланс (Delasalle, 2018);

- Мақала жарияланған жылдағы әр құжатқа жасалынған сілтемені анықтайтын уақыттардың кестесі (Citation overview tracker) (Delasalle, 2018).

Аталған жарияланымның маңызын бағалау көрсеткіштері әмбебап емес, алайда түрлі ғылыми саладағы ғылыми нәтижелерге салыстырмалы талдау жасауға мүмкіндік береді.

Scopus бағдарламасы ғылыми жұмыстың нәтижелерін бағалау үшін 300-ден аса ғылыми бағытты ұсынатындығына қарамастан, «Қазақстан + әлеуметтану» байланысын ерекшелеп айқындау мүмкін болмай тұр, бірінші кезекте Social Sciences», кейіннен «Sociology and Political Science» зерттеу саласын таңдау ұсынылады. Осылайша, терең зерттеу үшін «SciVal» талдау өнімі қолданылды, себебі ол «Қазақстан әлеуметтануы» атты топ профилін немесе талдау бірлігін қалыптастыра отырып, Scopus базасындағы қазақстандық әлеуметтанушы авторлар жайлы мәліметтерді біріктіруге мүмкіндік береді. SciVal зерттеу нәтижелерін визуализациялауға, оларды салыстыруға, стратегиялық қатынастарды анықтауға, дамып келе жатқан зерттеу үрдістерін айқындап және талдауға, бірегей есептерді жасауға болады (SciVal, 2021).

Талдау негізі ретінде Қазақстан әлеуметтанушылар қауымдастығы ұсынған әлеуметтану ғылымдарының докторлары мен кандидаттары, әлеуметтану саласындағы PhD, әлеуметтанулық зерттеулер саласында жұмыс жасап жүрген тәжірибелі зерттеушілер мен авторлардың жаңартылған тізімі пайдаланылды. 150-ден астам авторлар қарастырылды. Мәліметтер базасын қалыптастыру сатысында әлеуметтану бойынша түрлі тақырыптық бөлімдердегі нақты аффилиациялар мен мақалалардың шығуына (мысалы, пәнаралық зерттеулер немесе психология, егер тұлға мәселесіне байланысты болса және т.б.), сонымен қатар, авторлардың аты-жөндерінің латын қарпінде жазылуы, сәйкесінше бір автордың бірнеше профилі болуы сынды қиындықтар кездесті. Алайда, көп жағдайда аталмыш факторларды ескеру мүмкіндігі болды.

Нәтижелері және талқылама

Берілген көрсеткіштер бойынша Scopus мәліметтер базасынан 95 мақала табылып, талданды. Сәйкесінше, профильде 53 (Autor ID) мақала бар – бұл берілген тізімдегі ғалымдардың 34%-ын құрайды. Жарияланымдардың басым

көпшілігі академиялық ортада – 96,8%, ал әлеуметтанушы-практиктердің, әлеуметтанулық қызметтің өкілдерінің көрсеткіші 3,2%-ды құрайды.

Түрлі кәсіби категориялардың ішінде де мақалалар теңдей бөлінбеген. Қазақстандық әлеуметтану ғылымдарының докторларының 52%-ы индексі бар халықаралық журналдарда бір және одан да көп мақалалар жариялаған. Ғылым кандидаттары арасында бұл көрсеткіш – 21%. Ең жоғары көрсеткіш PhD докторда – 59%. Алайда, бұл жерде аталмыш көрсеткішті жоғары деп санауға мүмкіндік бермейтін бірқатар ерекшеліктер бар. Scopus мәліметтер базасында 2015 жылдан кейін, яғни ғылыми дәрежелер мен атақтарды алу талаптары, қорғауға шығу үдерісі жүйелендірілгеннен кейін, қорғаған PhD және докторанттардың жарияланымдары бар екендігі айқын байқалып тұр. Мақалалардың басым көпшілігі қорғауға дейін және отандық немесе шетелдік ғылыми жетекшілерімен қосавторлықта жарияланған.

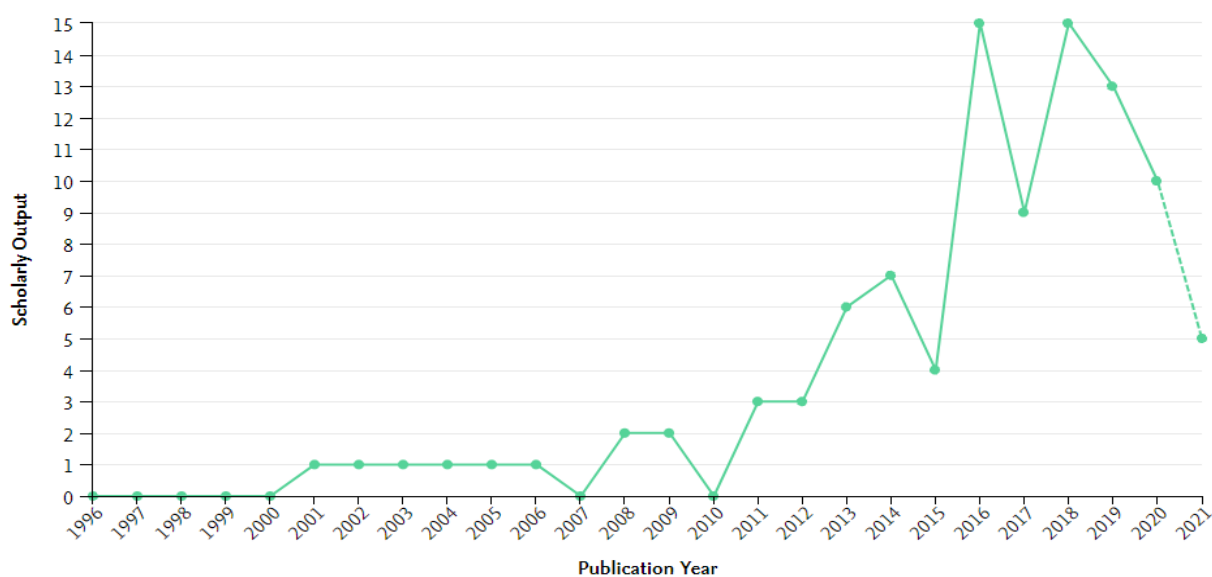
Жарияланымдардың көрсеткіші бойынша авторлардың басым көпшілігіне тек бір ғана мақала тән екенін атап өтуге болады. Scopus мәліметтер базасында (29.09.2021 ж. мәліметтер бойынша) қазақстандық әлеуметтанушылардың 33%-ның 3 немесе одан көп және 18%-ның 2-ден мақалалары бар.

Қазақстан әлеуметтанушыларының Scopus мәліметтер базасында индекстелетін және ғылым мен білім саласындағы жаңа талаптар мен инновацияларға сәйкес жарияланымдары 2001 жылдан бастау алады. Ең алғашқы мақалалардың бірі ретінде профессор М.С. Аженовтың 1980 жылы «Вопросы философии» журналында жарияланған «Социализм жағдайындағы Қазақстанның әлеуметтік құрылымының дамуы» атты мақаласын атап өтуге болады.

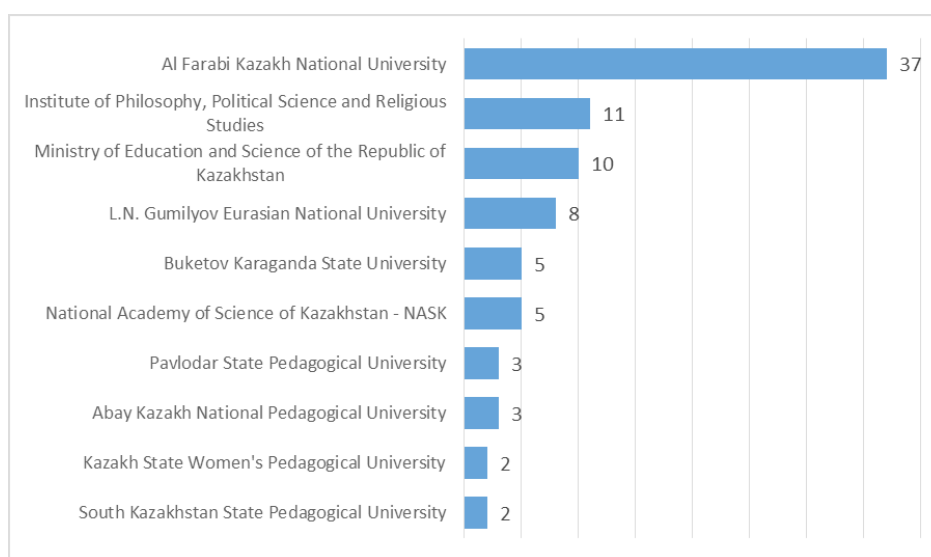
Жарияланымдарды талдау барысында, мақалалардың басым көпшілігі 2016 – 2020 жылдар аралығында жарияланғандығын анықтадық – 62% (1-сурет).

Жарияланымдар саны бойынша Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті көшбасшы болып саналады (2-сурет).

Әлеуметтану бойынша ең көп сілтеме жасалған мақалалар әртүрлі тақырыптарға арналған, олардың ішінде экономикалық әлеуметтану, білім әлеуметтануы және жастардың зерттеулері де, сонымен қатар, аймақтағы діни және саяси жағдай бойынша жасалған әлеуметтанулық талдауларды атап көрсетуге болады. Скопус әлеуметтану бойынша мәтіндер пәнаралық немесе әлеуметтанулық емес журналдарда да көрініс беруі мүмкін екендігін ескереді.

1-сурет – Жарияланым белсенділігінің динамикасы (1996 – 2021 ж.).
Дереккөзі: <https://www.scival.com/benchmarking/analyse>

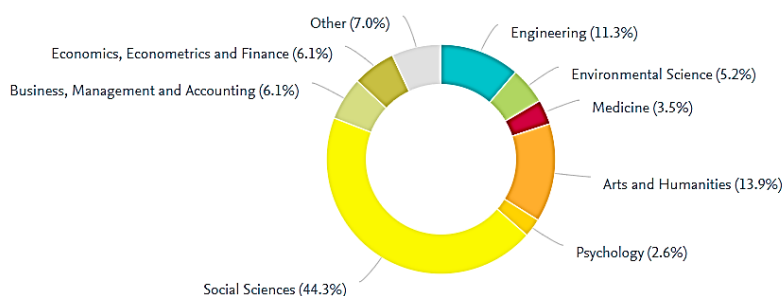
2-сурет – Авторлардың аффилиациясы (жарияланымдар саны).
Дереккөзі: <https://www.scival.com/overview/summary?uri=Customer/225001/ResearcherGroup/819509>

Пәндік салалар бойынша көрсеткіштер 3-суреттегі кестеде берілген. Біз күткендей, мәліметтер бойынша негізгі пәндік сала, бұл – әлеуметтік ғылымдар (Social Sciences) – 44,3%. Сонымен қатар, аралас және пәнаралық салалар жалпы мақалалар санының 50%-ын құрайды.

Жалпы алғанда, қазақстандық әлеуметтанушылардың сілтеме деңгейі салыстырмалы түрде жоғары емес. Бір жарияланымға жасалынған сілтеменің орташа деңгейі – 0,9. Қазақстандық ав-

торлар жариялаған жалпы жұмыстардың ішінде 34,3% мақалаларға сілтемелер келтірілген.

Scival талдау құралы тақырыптық кластерлерді, жеке тақырыптарды да, сәйкесінше зерттеушілердің белсенділігі мен ықпалын да ерекшелікпен, талдауға мүмкіндік береді. Қазақстандық әлеуметтану шеңберінде 47 тақырыптық бөлімдер автоматты түрде қалыптастырылды. Неғұрлым белсенді зерттеу салалары 1-кестеде берілген.

3-сурет – Пәндік салалар бойынша жарияланымдардың көрсеткіші.

Дереккөз: <https://www.scival.com/overview/summary?uri=Customer/225001/ResearcherGroup/819509>

1-кесте – Тақырыптық бөлімдер мен сілтемелер индексі. Дереккөз: <https://www.scival.com/overview/topics>

Тақырыптар	Сілтемелер көрсеткіші
Shadow Economy; Informality; Informal Employment	0.85
Youth Labour Market; Professional Identity	0.69
Secularization; Nonreligion; Religious Indifference	0.69
Cohabitation; Divorce; Family Structure	0.48
Pedagogical Support; Educational Process; Professional Competence	0.44
Transnational Education; Internationalization Process; Student Mobility	0.35
Religion and Science; Religious Philosophies; Creationism	0.32
Russian Orthodox Church; Eastern Orthodoxy; Patriarchate	0.28
Business Mergers; Antitrust Authorities; Quantity Competition	0.23
Scholarship of Teaching; Professional Development; Academic Staff	0.14
Glasnost; Freedom of the Press; Journalism	0.41

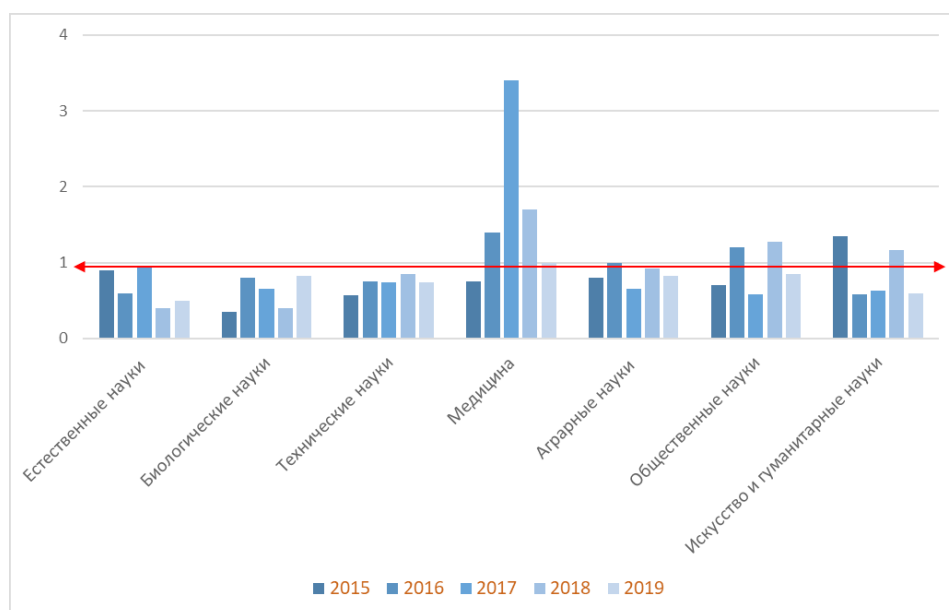
Ғылымның нәтижесін талдау барысында, жарияланымның сілтемесі мен сол жылы және сол салада жарияланған барлық жарияланымның орташа сілтемесіне қатынасын анықтайтын сілтемені нормалау формуласы қолданылады. Мұндағы бір дегеніміз сілтеменің орташа деңгейінің көрсеткішін білдіреді [4].

4-суретте көрсетілгендей, қоғамдық ғылымдар саласындағы қазақстандық авторлардың орташа сілтемелік көрсеткіштері өзгеруі мүмкін, тіпті басқа кезеңдерде орташа көрсеткіштен де асуы мүмкін. Бұл дегеніміз, біздің ғалымдардың элиталы әлемдік ғылыми қауымдастықтың қатарына қосылуға мүмкіндігі бар.

Жалпы алғанда, қазақстандық әлеуметтанушыларға сілтеме беру төмен деңгейде қалып отыр. Жарияланымға берілген сілтеменің орташа көрсеткіші 0,9. Бұл біздің ғалымдарға тек

жетекші ғылыми басылымдардағы мақалалар санын арттырып қана қоймай, олардың сапасына мән беріп, жарияланымдық стратегияға жауапкершілікпен қарауды қажет етіп отыр.

Ғалымдардың белгілі бір кезеңдегі жарияланымдарының саны, кадрлық стандарттар және т.б. жасанды талаптары бар формалды мәселелердің әсерінен мақалалардың біраз бөлігі 4 квантиль (Q4) немесе рейтингі төмен, 2015 пен 2021 жылдар аралығында индексі барлардың қатарынан шығып қалған журналдарда жарияланған. Мұндай жарияланымдардың көбі 2014 жылға дейін жарық көрген. 20% астам мақалалар ашық қолжетімді (Open Access). 2-кестеде SJR 2020 деңгейі бойынша қазақстандық зерттеушілердің мақалалары жарияланған журналдардың шартты деңгейі ұсынылған.

4-сурет – Өлемдік орташа деңгей бойынша түрлі ғылыми саладағы қазақстандық жарияланымдардың сілтемелілігі.
Дереккөзі: <https://www.ncste.kz/ru/kazakhstanskaya-nauka>

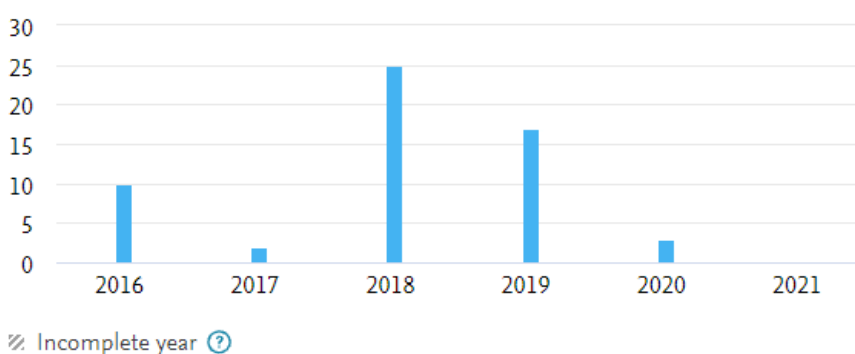
2-кесте – Дереккөздерді талдау (List of Scopus Sources). Дереккөзі: <https://www.scival.com/benchmarking/analyse>

Журнал	SJR 2020	Жарияланымдар саны
Health Policy	1.214	1
Service Industries Journal	1.177	1
Voprosy Obrazovaniya	0.753	1
European Journal of Science and Theology	0.493	2
Business: Theory and Practice	0.369	1
Sotsiologicheskie issledovaniia	0.356	16
Journal of Human Behavior in the Social Environment	0.328	1
Vysshee Obrazovanie v Rossii	0.292	1
RUDN Journal of Sociology	0.281	2
Integration of Education	0.278	1
Media Watch	0.243	1
Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues	0.229	1
Osteuropa	0.226	1
Archives of Psychiatry and Psychotherapy	0.210	1
Baltic Journal of European Studies	0.206	1
Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment	0.206	2
Voprosy Filosofii	0.204	8
Teorija in Praksa	0.191	1
Lecture Notes in Networks and Systems	0.170	1
Central Asia and the Caucasus	0.166	8
Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities	0.162	1
Advances in gerontology = Uspekhi gerontologii	0.126	2
Russian Education and Society	0.117	5

Web of Science Core Collection қорында жарияланған қазақстандық құжаттардағы жарияланымдар үлесінің артуы байқалып отыр. 2015 жылдан бастап бұл көрсеткіш 1,5 есеге өсті және 2019 жылы 0,43%-ды құрады (Ибраев, 2020). Олардың ішінде әлеуметтік ғылымдар бойынша жарияланымдардың үлесі 8,9%-ды құрайды. Қазақстандық әлеуметтанушылардың белсенді түрде сілтеме берілген жарияланымдарының

(2 және одан да артық сілтемелер) саны 14,7%. Жалпы алғанда сілтемелер көрсеткіші өсіп келеді, сонымен қатар, ол жыл сайынғы жарияланымдардың өсуіне байланысты болып келеді. Яғни, есеп беру жылында жарияланымдық белсенділік жоғары болғаннан кейін, сілтемелердің, қазақстандық ғалымдардың еңбектерінің танымалдылығы артқандығын байқаймыз (5-сурет).

Citation Count ①

5-сурет – Жылдар бойынша сілтемелердің саны.

Дереккөзі: <https://www.scival.com/overview/citations?uri=Customer/225001/ResearcherGroup/819509>

Қорытынды және тұжырымдама

Қорытындылай келе, соңғы 30 жыл ішінде Қазақстандағы әлеуметтанулық зерттеулер тек өзгеріске ұшырап қана қоймай, әлеуметтік маңыздылыққа ие болып, қазіргі әлеуметтік жағдайды талдауда, тәуелсіз Қазақстанның экономикалық үрдістері мен саяси дамуына баға беруде үлкен рөл ойнады. Алайда, қазақстандық әлеуметтану ғылымының алдында оның ұлттық зерттеу жүйесіндегі орны, халықаралық кеңістіктегі ғылыми зерттеулердің көрінісі мен ықпалын көтеру, әлеуметтану саласындағы қазақстандық ғалымдардың жұмысының нәтижесін өлшеу мәселелеріне қатысты терең пайымдарды талап ететін мәселелер тұр. Бүгінгі күн тәртібінде ғылыми өлшемдегі құралдарды, ғылыми зерттеулерді ынталандыру жүйесін жетілдіру және оның нәтижелілігін арттыру, әлеуметтанулық ғылымның дамуын басқару саласындағы инновациялық менеджментті ендіру мәселелері алдыңғы қатарға шықты.

Зерттеу нәтижесі көрсетіп отырғандай, отандық басылымдарда ғана емес, сонымен қатар, халықаралық рейтингі жоғары журналдар-

да да әлеуметтану бойынша көптеген сапалы мақалалар жарияланды. Олардың саны да артып келеді. Белгілі бір деңгейде ғылыми өлшем рөлінің артуы да «кішігірім ғылымнан» «үлкен ғылымға» өтуді анықтаған заманауи ғылым дамуының факторларымен байланысты, мұны заманауи ғылыми өлшемнің негізін қалаған Д. Прайстың тұжырымдамасы дәлелдейді (Акоев, 2021).

Ұсынылған ақпаратты қысқаша қорытындылай келе, әрбір жеке ғалымға қатысты ғылыми өлшемді талдау құралдарын қолдану тиімдірек екенін атап өткен жөн. Әрине, бұл жерде автордың еңбектерінің тиімділігі мен оған деген сұраныс деңгейін бір мақаламен бағалау мүмкін болмағандықтан, «Матфей әсерінің» салдарын да ескеру қажет. Дегенмен негізгі ғылыми өлшемді мәліметтер мақалаларға деген сұраныс деңгейі және оларға жасалынатын сілтемелермен байланысты. Әрбір автордың h-индексі ғалымның жалпы мәртебесін көрсететіндігін түсіну маңызды. Әр зерттеуші үшін дәл, нақты ақпарат маңызды болып келеді. Бұл әр мақалаға сілтеме жасаудың негізгі абсолютті және салыстырмалы параметрлерін, сондай-ақ өзектілігі, қаралулар

саны және онлайн «іздерді» бақылайтын PlumX метрикасы бойынша қосымша деректерді ескере отырып, зерттеу барысын жоспарлауға және өзектендіруге көмектеседі (пайдалану, іздеу, ескертулер, әлеуметтік желілер және сілтеме жасау).

Белгілі бір зерттеуге деген қызығушылық оның өзектілігімен, сапасымен тікелей анықталатындығын да атап өтуге болады. Сонымен қатар, заманауи сандық деректердің үлкен ауқымында аталмыш көрсеткіштер жанама түрде журналдың деңгейі мен мамандандырылуы, тіпті мақаланың ашық қолжетімділікте болуымен байланыстырылады (алайда бірінші және екінші квартилдердің журналдарын табуға мүмкіндік беретін «Open Access» белгісі біздің ғылыми ортада бірыңғай қолдауға ие емес). Бұл XX ғасырдың басындағы ғылыми деңгейлері төмен, жарияланым үшін ақы алатын «жалған басылымдардың» орын алуы сынды көптеген қазақстандық зерттеушілер тап болған жағымсыз тәжірибелермен байланысты. Қазіргі ғылым мен ғылыми коммуникацияның дамуының осы ерекшеліктерін түсіну қазақстандық әлеуметтанудың да, жалпы ғылымның да ғылыми өлшемді көрсеткіштерін айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді.

Ғылыми өлшемнің өзге формалды әдістердің сияқты кемшіліктері де жоқ емес. Де-

генмен, ғалымдар келтірілген сілтемелер санын белгілі бір зерттеу саласындағы әдебиеттердің маңыздылығына баға берудің объективті көрсеткіші ретінде қарастырады. Сонымен қатар, зерттеушілер мақаладан алынған сілтемелердің нақты саны «ғылыми құндылықтың қате көрсеткіші» екенін атап өтеді (Eyre-Walker, Stoletzki, 2013), сонымен қатар импакт-фактор сияқты мақаланың сапасына ғана емес, сонымен қатар журналға да байланысты, өйткені, «мамандандырылған журналдарда әрқашан сілтемелер көбірек болады, бұл жоғары импакт-факторға қол жеткізу барысын жеңілдетеді» (Agostini, 2004). Сонымен қатар, сілтеменің ғылыми өлшемдегі талдауы – бұл барлық білім тасымалдаушыларын, пәннің динамикалық дамуын және нақты салалардағы тиісті зерттеулердің (мысалы, елдер/аймақтар, ұйымдар, авторлар) бағытын жан-жақты талдау үшін статистикалық әдістерді ақпараттық визуализация технологиясымен біріктіретін пәнаралық сала. Бұл зерттеуші ғалымдарға өз жұмыстарын жариялау шешімін қабылдау үшін құнды дәлелдемелік базаны қамтамасыз ете алады.

Бұл зерттеуді Scopus мәліметтері және өзге де ғылыми ақпараттар агрегаторын қолдана отырып, қазақстандық әлеуметтанудың ғылыми өлшемдегі көрсеткіштерін өңдеудің бастамасы деп қарастыруға болады.

Әдебиеттер

- Акоев М.А., Маркусова В.А., Москалева О.В., Писляков В.В. Руководство по наукометрии: индикаторы развития науки и технологии. Второе издание. – Екатеринбург: Изд-во уральского университета, Clarivate, 2021. – 358 с.
- Гонашвили А.С. Наукометрические базы данных и работа с ними: научно-методическое пособие. – СПб.: Университет при МПА ЕврАзЭС, 2020. – 57 с.
- Ибраев А. Казахстанская наука и современные инструменты наукометрии. – 2020 <https://www.ncste.kz/ru/kazakhstanskaya-nauka>
- Мертон Р. Эффект Матфея в науке, II: накопление преимуществ и символизм интеллектуальной собственности // THESIS, 1993. – Вып. 3. – С. 256-276.
- Писляков В.В., Дьяченко Е.Л. Эффект Матфея в цитировании статей российских ученых, опубликованных за рубежом // Информационные процессы и системы. 2009. – № 3. – С. 19-24.
- Шестакова М.А. Наукометрические показатели в социально-гуманитарных науках: основные проблемы // Науковедческие исследования. 2016. – С. 213-230.
- Agostini C. Impact Factor as Measure of Scientific Quality // American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine. – 2004. – 169(9). – P. 1070-1076 - DOI:10.1164/ajrcm.169.9.950
- CiteScore, 2021 - <https://journalinsights.elsevier.com/journals/0167-739X/citescore>
- Delasalle J. Research Metrics Guidebook. Scopus. Metrics to show journal, article & author influence, 2018 - <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/how-scopus-works/metrics>
- Eyre-Walker A, Stoletzki N. The assessment of science: the relative merits of post-publication review, the impact factor, and the number of citations // PLoS Biol. – 2013. – 11(10):e1001675 - <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001675>
- Garner R.M., Hirsch J.A., Albuquerque F.C., Fargen K.M. Bibliometric indices: defining academic productivity and citation rates of researchers, departments and journals // Journal of NeuroInterventional Surgery. 2018. – Т. 10 (2). – С. 102-106 - doi: 10.1136/neurintsurg-2017-013265

- Roldan-Valadez E., Salazar-Ruiz S.Y., Ibarra-Contreras R., Rios C. Current concepts on bibliometrics: a brief review about impact factor, Eigenfactor score, CiteScore, SCImago Journal Rank, Source-Normalised Impact per Paper, H -index, and alternative metrics // *Irish Journal of Medical Science*, Springer. 2019. – № 188 (3). – С. 939-951 - <https://doi.org/10.1007/s11845-018-1936-5>
 Scimago Journal & Country Rank, 2021 - <http://scimagojr.com/journalrank.php>
 SciVal. Research performance insights on thousands of institutions, worldwide – 2021. <https://www.elsevier.com/solutions/scival>
- Tundup S., Selvam M., Roshini P.S. et al. Evaluating the scientific contributions of biogas technology on rural development through scientometric analysis // *Environmental Technology & Innovation*. – 2021. – Т.24. - <https://doi.org/10.1016/j.eti.2021.101879>
 Zhang N., Yan P., Feng L., Chu X., Li J. et al. Top 100 most-cited original articles, systematic reviews/meta-analyses in robotic surgery: A scientometric study // *Asian Journal of Surgery*, 2021, <https://doi.org/10.1016/j.asjsur.2021.04.002>

References

- Akoev M.A., Markusova V.A., Moskaleva O.V., Pisyakov V.V. (2021) *Rukovodstvo po naukometrii: indikatory razvitiya nauki i tekhnologii, vtoroe izdanie* [Handbook on Scientometrics: Science and Technology Development Indicators, Second edition]. Yekaterinburg: Ural University Publishing House, Clarivate, pp.358. (In Russian)
- Agostini C. (2004) Impact Factor as Measure of Scientific Quality. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*, vol. 169(9), pp. 1070-1076 - DOI:10.1164/ajrccm.169.9.950
- CiteScore (2021) - <https://journalinsights.elsevier.com/journals/0167-739X/citescore>
- Delasalle J. (2018) *Research Metrics Guidebook*. Scopus. Metrics to show journal, article & author influence - <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/how-scopus-works/metrics>
- Eyre-Walker A, Stoletzki N (2013) The assessment of science: the relative merits of post-publication review, the impact factor, and the number of citations. *PLoS Biol*, vol. 11(10):e1001675 - <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001675>
- Garner R.M., Hirsch J.A., Albuquerque F.C., Fargen K.M. (2018) Bibliometric indices: defining academic productivity and citation rates of researchers, departments and journals. *Journal of NeuroInterventional Surgery*, vol. 10 (2), pp. 102-106 - doi: 10.1136/neurintsurg-2017-013265
- Gonashvili A.S. (2020) *Naukometricheskie bazy dannyh i rabota s nimi: nauchno-metodicheskoe posobie* [Scientometric databases and work with them: scientific and methodological manual]. SPb.: University under the IPA EurAsEC, 57 p. (In Russian)
- Ibraev A. (2020) *Kazhstanskaya nauka i sovremennye instrumenty naukometrii* [Kazakhstan science and modern scientometric tools] - <https://www.ncste.kz/ru/kazhstanskaya-nauka> (In Russian)
- Merton R. (1993). *Effekt Matfeya v nauke, II: nakoplenie preimushchestv i simbolizm intellektual'noj sobstvennosti* [The Matthew Effect in Science II: Accumulation of Benefits and Symbolism of Intellectual Property]. *THESIS*, vol. 3, pp. 256-276. (In Russian)
- Pislyakov V.V., D'yachenko E.L. (2009) *Effekt Matfeya v citirovanii statej rossijskih uchenyh, opublikovannyh za rubezhom* [The Matthew Effect in Citing Articles by Russian Scientists Published Abroad]. *Information processes and systems*, no 3, pp. 19-24. (In Russian)
- Roldan-Valadez E., Salazar-Ruiz S.Y., Ibarra-Contreras R., Rios C. (2019) Current concepts on bibliometrics: a brief review about impact factor, Eigenfactor score, CiteScore, SCImago Journal Rank, Source-Normalised Impact per Paper, H -index, and alternative metrics. *Irish Journal of Medical Science*, Springer, vol. 188 (3), pp. 939-951 - <https://doi.org/10.1007/s11845-018-1936-5>
 Scimago Journal & Country Rank (2021) - <http://scimagojr.com/journalrank.php>
 SciVal. Research performance insights on thousands of institutions, worldwide (2021) <https://www.elsevier.com/solutions/scival>
- Shestakova M.A. (2016) *Naukometricheskie pokazateli v social'no-gumanitarnyh naukah: osnovnye problemy* [Scientometric indicators in social sciences and humanities: main problems]. *Scientific research*, pp. 213-230. (In Russian)
- Tundup S., Selvam M., Roshini P.S. et al. (2021) Evaluating the scientific contributions of biogas technology on rural development through scientometric analysis. *Environmental Technology & Innovation*, vol. 24 - <https://doi.org/10.1016/j.eti.2021.101879>
 Zhang N., Yan P., Feng L., Chu X., Li J. et al. (2021) Top 100 most-cited original articles, systematic reviews/meta-analyses in robotic surgery: A scientometric study. *Asian Journal of Surgery*, <https://doi.org/10.1016/j.asjsur.2021.04.002>